

Теоретико-методичні засади диференціації навчання в сучасній школі

Галина ВАСЬКІВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України,

Василь КИЗЕНКО,

кандидат педагогічних наук, докторант Інституту педагогіки НАПН України

Соціально-економічні та політичні зміни, що відбулися в Україні за роки незалежності, визначили і сформували перед школою як соціальним інститутом невідкладне завдання: створити оптимальні умови для всебічного розвитку особистості, здатної жити і працювати в період формування ринкових відносин та високих технологій. Відповідно до вимог часу освіта XXI ст. «...повинна стати невід'ємним механізмом консолідації нації та розвитку національної самосвідомості – явищем, за допомогою якого кожний народ приходить до усвідомлення своєї історичної долі, свого місця та ролі в розвитку світової цивілізації і культури» [14, с. 10].

В умовах відновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства найважливішим завданням сучасної освіти є формування особистості, здатної до реалізації своїх можливостей, соціально стійкої, яка прагне виробляти й змінювати власну позицію у мінливих життєвих обставинах, брати активну участь у демократичних перетвореннях, адже «освіта і знання відкривають нині небачені можливості для подальшого розвитку суспільства і людини. Можна говорити про видатні відкриття в генетиці, переконструювання біологічних основ людини, революцію в інформаційному забезпеченні, досягнення в нанотехнологіях, про динаміку культури, про таїни історії, але в будь-якому випадку головна увага зосереджуватиметься тільки на людському вимірі цих та інших феноменів сучасного буття» [13, с. 19].

Характерними ознаками філософії освіти, яка стала визначальною в трансформації освіти XXI ст., є особистісний сенс навчання як чинник розвитку індивідуальності дитини, спрямованість освіти на екзистенційні потреби людини (свободу буття, вільний вибір життєвого шляху, світогляд, само-

стійність і відповідальність, самореалізацію і саморозвиток, самовизначення і творчість). Реалізація особистісно орієнтованого підходу до навчання потребує запровадження ідеї людиноцентризму в освіті і, відповідно, вдосконалення навчально-виховного процесу, модернізації змісту освіти, нових методів і форм організації навчання дітей. Варто зазначити, що диференціація навчання також набуває нового забарвлення в контексті філософії людиноцентризму в освіті. Ця філософія, покладена в основу парадигми сучасної освіти, ставить людину, неповторну її індивідуальність у центр педагогічної взаємодії, визнає людину з її особистісними потребами і власним внутрішнім світом як найвищу цінність суспільного буття.

Метою загальної середньої освіти є створення умов для всебічного розвитку індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, виховання її як громадянина України, національно свідомої, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості. Одним із ключових напрямів реформування шкільної освіти є диференціація навчання, тобто такий навчально-виховний процес, для якого характерним є врахування індивідуальних особливостей учнів, їх глибоке вивчення, виокремлення на цій основі типологічних груп і організація їхньої діяльності за допомогою різних методів і прийомів. Диференціація навчання є засобом втілення індивідуалізації і означає перехід дитини на власні план та програму розвитку. Вона дає можливість кожному учневі визначитись у власних інтересах і нахилах, робить процес навчання більш комфортним, адаптуючи його до індивідуальних особливостей і потреб школярів, дає змогу їм успішно засвоювати зміст освіти, необхідний для повноцінної життєдіяльності та самореалізації у суспільстві.

Реалізація особистісно орієнтованої парадигми освіти зумовила активізацію проблеми диференціації навчання на всіх рівнях освіти, незважаючи на те, що її історія налічує багато років свого практичного втілення. Якщо простежити розвиток

і впровадження диференційованого навчання у педагогічній теорії й практиці минулого століття, то помітно такі тенденції: у 60-х роках ХХ ст. пропонувався особистісний підхід; сутність основних науково-педагогічних досліджень полягала у пошуках шляхів реалізації навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. У 70-х роках була спроба втілити індивідуальний та диференційований підходи до навчання; основні дослідження були спрямовані на пошук способів і методів самостійної роботи учнів на основі їх групування за окремими якостями. У 80-ті роки уже розглядалися принципи індивідуалізації і диференціації навчання; наукові дослідження були спрямовані на розроблення дидактичних вимог до організації навчального процесу на основі врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів. Саме тоді була розроблена концепція індивідуалізації та диференціації навчання, сутність якої полягала у розкритті особливостей цілісної навчальної діяльності на основі принципів індивідуалізації та диференціації навчання. Для 90-х років минулого століття характерним було наголошення на необхідності розроблення технологій індивідуалізованого та диференційованого навчання. Основна суть досліджень цього періоду – створення моделей диференціації та індивідуалізації навчання на основі технологічних позицій, повне розмежування технологій індивідуалізації та диференціації навчання. Для сучасного етапу розвитку освіти характерним є поєднання технологій індивідуалізованого та диференційованого навчання в педагогічній системі особистісно орієнтованого навчання учнів і розроблення педагогічних засад цього процесу.

Проаналізувавши динаміку втілення диференційованого навчання у теорії і практиці педагогіки, доцільно було б розглянути, які цілі і завдання ставили науковці у процесі його впровадження у практику.

З соціального погляду, метою диференціації навчання є цілеспрямований вплив на формування творчого, інтелектуального, професійного потенціалу суспільства в цілому, прагнення до повнішого використання можливостей кожного представника суспільства (Ю.К. Бабанський, О.О. Бударний, М.О. Данилов, І.М. Осмоловська, М.М. Шахмаєв та ін.).

З психологічного погляду, мета диференціації навчання спрямована на створення сприятливих умов для переходу на суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «учень – учитель», коли кожний учасник педагогічної взаємодії стає умовою і засобом розвитку іншого. В основі цих відносин лежить спільна продуктивна діяльність учителя й учнів, яка забезпечує їхній саморозвиток (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Л.В. Занков та ін.).

У дидактичному аспекті метою диференціації навчання є створення оптимальних умов для виявлення задатків, розвитку інтересів і здібностей кожного школяра шляхом реалізації сукупності методів, форм і засобів навчання, які впроваджуються

з урахуванням індивідуальних особливостей учнів з метою протидії нівелюванню особистості. Найважливішим засобом для досягнення цієї мети є надання учням можливості вибору (Ю.К. Бабанський, О.О. Бударний, В.К. Буряк, Ю.З. Гільбух, М.О. Данилов, В.І. Загв'язинський, В.І. Кизенко, О.О. Кирсанов, В.О. Онищук, В.Ф. Паламарчук, Є.С. Рабунський, П.І. Сікорський, І.Е. Унт, І.М. Чередов, О.Г. Ярошенко та ін.).

З методичного погляду, метою диференційованого навчання є розв'язання назрілих проблем загальноосвітнього навчального закладу шляхом створення більш досконалої методичної системи, яка ґрунтується на зовнішній (селективній і елективній) і внутрішній (рівневій) диференціації навчання за обов'язкового дотримання освітніх стандартів (О.І. Бугайов, Н.М. Буринська, М.І. Бурда, З.І. Слєпкань, Т.М. Хмара, О.Г. Ярошенко та ін.).

Реалізація зазначених завдань у загальноосвітніх школах дає можливість: 1) кожному учневі, незалежно від його здібностей і вподобань, засвоїти зміст освіти, що є необхідним для повноцінної життєдіяльності особистості, її розкриття і самореалізації у житті; 2) зробити процес навчання комфортнішим, адаптуючи його до особливостей учня; 3) урахувати індивідуальні особливості, що дає змогу вчителю спиратися на наявні способи пізнання світу особистістю і розвинути ті, що недостатньо сформувалися; 4) диференціювати навчання, що допомагає учневі самовизначитися у своїх інтересах і схильностях, обирати ті напрями удосконалення освіти, які він вважає для себе особливо важливими [7, с. 32–33].

Отже, основним напрямом діяльності сучасної загальноосвітньої школи має бути використання нових особистісно орієнтованих педагогічних технологій, в основі яких лежить глибоке вивчення індивідуальних особливостей дитини. Це сприятиме її всебічному розвитку, духовному зростанню та самовизначенню. Впровадження особистісно орієнтованої моделі навчання, сутнісними ознаками якої є здійснення навчального процесу на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку і самонавчання учнів, визначення та осмислення ними своїх потенційних можливостей і життєвих цілей, потребує глибокого усвідомлення педагогами необхідності побудови нової педагогічної системи.

Для розкриття сутності диференційованого навчання звернемося до тлумачення понять, пов'язаних із диференціацією.

Диференціація (лат. *differentia* – різниця) означає поділ, відмінність, розчленування, розшарування цілого на різні частини, форми, ступені. **Диференціація навчання** – це умова функціонування освітніх систем; **диференційоване навчання** – характерна ознака навчального процесу; **диференційований підхід** – особливий підхід до організації навчання.

Незважаючи на значний досвід дослідницької і практичної діяльності щодо проблеми диференціації навчання, треба зазначити, що єдності у трактуванні

цих понять науковці не досягли. У різні періоди були здійснені спроби тлумачення диференціації навчання: «це створення спеціалізованих класів і шкіл, які спрямовані на врахування психологічних особливостей школярів» [6, с. 31]; «це врахування індивідуальних особливостей учнів в тій чи іншій формі, коли учні групуються на основі якихось особливостей для роздільного навчання» [12, с. 8]; «це врахування індивідуально-типологічних особливостей особистості у формі групування учнів і різноманітної побудови процесу навчання у виокремлених групах» [7, с. 7]. Поняття «диференційоване навчання» трактується як «розподіл навчальних планів і програм у старших класах середньої школи» [4, с. 95]. Диференційований підхід тлумачать як «цілеспрямований педагогічний вплив на групи учнів, які існують у співтоваристві дітей як його структурні чи неформальні об'єднання або виділяються педагогом за схожими індивідуальними, особистісними якостями учнів» [8, с. 155]. Ю.К. Бабанський розглядає диференційований підхід як «спосіб оптимізації, який передбачає оптимальне співвідношення загальнокласних, групових та індивідуальних форм навчання» [1, с. 21].

Незважаючи на розмаїтість трактування цих понять, можна узагальнити мету диференціації навчання – забезпечення кожному учневі необхідних умов для максимального розвитку його здібностей, нахилів, задоволення пізнавальних потреб і інтересів у процесі засвоєння змісту загальної освіти.

За рівнем організації виокремлюють такі види диференціації:

- регіональну – за типом шкіл (спецшколи, гімназії, ліцеї, коледжі, приватні школи, школи-комплекси);
- внутрішньошкільну (рівні, профілі, відділення, поглиблення, потоки);
- за паралелями (групи і класи різних рівнів: гімназичні, класи компенсуючого навчання тощо);
- міжкласну (факультативи, звідні, різновікові групи);
- внутрішньокласну (групи у складі класу) [10, с. 78–79].

У сучасній школі розрізняють внутрішню і рівневу диференціацію – за рівнем розвитку учнів, а також зовнішню та профільну диференціацію – за змістом освіти. Рівнева – це диференціація за здібностями та успішністю у навчанні. Профільна – за інтересами та пізнавальними нахилами до майбутньої професії. Різниця між внутрішньою і рівневою диференціацією полягає в тому, що суть *внутрішньої диференціації* – у пошуках прийомів і способів навчання, які б, враховуючи індивідуальні особливості учнів, сприяли однаковому рівню опанування програмним матеріалом усіма учнями. Натомість *рівнева* диференціація передбачає засвоєння учнями навчального матеріалу на різних рівнях, хоча навчання відбувається за однією програмою. Все залежить від здібностей, бажань та інтересів учнів. Навчаючись в одному звичайному класі, школярі для засвоєння знань отримують завдання різних

рівнів складності й користуються різною мірою допомоги вчителя [2; 11].

Характерною ознакою *зовнішньої* диференціації є те, що на підставі вивчення інтересів, навчальних можливостей учнів, регіональних особливостей тощо створюються різноманітні спеціальні класи. Серед таких можна назвати: класи високого інтелектуального розвитку, прискореного навчання, поглибленого вивчення окремих навчальних предметів, вікової норми, підвищеної педагогічної уваги, корекційно-розвивальні, загальноосвітні класи тощо. Це передусім зумовлює диференціацію навчальних програм, навчально-методичного забезпечення, спеціальну підготовку вчителів до роботи в нових умовах.

Профільна диференціація пов'язана з орієнтацією учнів на майбутню професійну діяльність. З цієї метою організовується навчання дітей у музичних і художніх школах, а також школах або класах відповідних профілів.

Розглянемо деякі аспекти здійснення рівневої диференціації навчання в основній школі. Як зазначалося, рівнева організація навчальної діяльності учнів передбачає вивчення їхніх індивідуальних особливостей. Учені-педагоги та вчені-психологи виокремлюють із їх розмаїття такі, що виявляються під час навчання і є цілісною характеристикою особистості. Вони охоплюють інтелектуальну, емоційну, вольову сфери і зумовлюються: 1) спрямованістю особистості (потребами, інтересами, ставленням до навчання); 2) розвитком її психічних властивостей (сприйняття, уваги, пам'яті, емоцій, характеру, темпераменту тощо); 3) досвідом (фактичними знаннями, загальнонавчальними й спеціальними вміннями і навичками); 4) біологічними віковими властивостями.

Нині, у зв'язку з утвердженням особистісно орієнтованого характеру освіти, значна увага має зосереджуватися на рівневій диференціації, що передбачає розподіл учнів за здібностями, показниками яких у процесі діяльності є те, наскільки вони швидко, легко й ґрунтовно опановують цю діяльність, які способи (раціональні, нераціональні) застосовують під час її організації та виконання. Процес реалізації здібностей передбачає вияв особистісно значущої активності, зумовленої, з одного боку, характером і цілями діяльності, з іншого – такими утвореннями внутрішнього світу дитини, як мотивація, схильності, інтереси. У діяльності особистості здібності не тільки виявляються, але й формуються і розвиваються. Диференційоване навчання має створювати умови для розвитку загальних і спеціальних здібностей школярів.

Загальновідомо, що предметні знання і вміння – це стрижень, основа навчального предмета і навчального матеріалу. Як компонент змісту освіти вони можуть виконувати провідну або допоміжну функцію (знання розуміють не як сукупність завчених фактів, правил, законів, а як відображення дійсності у мисленні людини, як продукт її духовної

діяльності). На основі таких знань учень виробляє моральні принципи, нагромаджує соціальний досвід, що і є процесом його становлення, саморозвитку. Тож під час розроблення навчального матеріалу увага звертається на ціннісний аспект знань і вмінь, на їх розвивальний потенціал, на зв'язок з життям, практичною діяльністю.

Диференціація навчання у сучасній школі ґрунтується на сукупності психолого-педагогічних заasad. З огляду на це важливим є врахування особливостей вікового розвитку учнів і психологічних процесів у їх свідомості, а саме: мислення – репродуктивного, творчого; пам'яті, зокрема пізнання, пригадування, заучування, відтворення; уваги – здатності зосереджуватися на предметі вивчення; уяви – відтворювальної, творчої; волі – здатності досягати поставленої мети; емоцій тощо.

В основу сучасної теорії диференціації навчання покладені психологічні принципи, за якими людина розглядається як діяльність і результат діяльності. Важливим критерієм диференціації навчання є сформованість в учнів пізнавальних інтересів і нахилів, що зумовлені типом мисленнєвої діяльності. Психологічні дослідження свідчать про значний вплив функціональної асиметрії великих півкуль головного мозку людини на формування її здібностей. Ще І.П. Павлов умовно поділив людей на «мислителів», «художників» і «представників змішаного типу». У 60-ті роки ХХ ст. цю ідею підтвердив лауреат Нобелівської премії американський учений Р.Сперрі, який відкрив функціональну асиметрію головного мозку. «Мислителі» виявилися людьми, в яких переважає розвиток лівої півкулі головного мозку, «художники» – правої. Мислителі схильні до формально-логічного мислення, поетапного пізнання. Вони володіють однозначним лінійним сприйняттям. «Художники» мислять образами, цілісно, вони схильні до альтернативного мислення.

У значної частини людей чітко простежуються відмінності у типах мисленнєвої діяльності, що детерміновано особливостями будови півкуль головного мозку. Ці особливості відповідно впливають на пізнавальні інтереси, а отже, можуть стати одним із критеріїв диференціації навчання. Зважаючи на це, у процесі диференціації навчання за цим критерієм учні обов'язково мають проходити тестування і за його результатами розподілятися у відповідні класи. Крім розмаїтості за типами мисленнєвої діяльності, є ще відмінність за типами темпераменту: холерики, флегматики, сангвініки, меланхоліки. Створювати диференційовані класи за цими особливостями не зовсім коректно, адже діти у майбутньому мають спілкуватися з різними людьми, відмінними і за типами мисленнєвої діяльності, і за типами темпераменту.

Диференціація за психофізіологічними і психологічними особливостями учнів здійснюється на рівні класу, тобто створюються однорідні групи учнів за якимись ознаками в різнорідному за складом

класі. У навчальному процесі вчитель повинен враховувати всі ці особливості та створити відповідні групи усередині класу. На переконання Л.С. Виготського, мислення учня розвивається, якщо вчитель визначив для нього таку програму дій, коли подальші завдання перебувають «в зоні його найближчого розвитку», тобто навчання «має передувати розвиткові» [3, с. 447–448]. З огляду на це, типологічні групи учнів можна формувати за такими показниками-рівнями: 1) ставленням до предмета; 2) научуваністю – здатністю до учіння, яка охоплює узагальненість мислення, здатність до абстрагування тощо; 3) предметними знаннями і вміннями; 4) комунікативними вміннями і навичками; 5) розвитком рефлексивної культури.

У дидактиці учнів умовно поділяють на три основні групи:

1) учні, які мають високі показники в навчанні. Вони зазвичай володіють загальними здібностями, що виявляється у високій якості знань і вмінь з усіх предметів; вони здатні застосовувати здобуті знання у нових умовах, вирізняються високим рівнем інтелектуального розвитку, мають підвищений інтерес до учіння, який найчастіше ґрунтується на допитливості;

2) учні, які мають середні здібності. За статистикою, вони становлять майже половину від загальної кількості учнів. У них недостатньо висока пам'ять і кмітливість, повільніше спрацьовують мисленнєві процеси. Позитивне ставлення до навчання базується на почуттях обов'язку перед учителями і батьками. До цієї групи належать діти із середнім рівнем знань і вмінь, але з високими іншими показниками. Вони мають цілком реальні потенційні можливості для переходу до групи сильних;

3) учні, які слабо встигають у навчанні. Це не лише ті діти, які мають слабкі здібності, а й ті, у кого недостатньо розвинуте бажання вчитися, у них виявляється низький рівень самооцінки, вони не впевнені, що можуть реалізуватися.

Виокремлення типологічних груп може здійснюватися по-іншому. Все залежить від загального рівня навчальних можливостей класу. Наприклад, у класах з поглибленим вивченням окремих предметів, де також має місце внутрішня диференціація, учні виявляють більш високий рівень визначених показників, тому тут виділяють групи сильних, середніх та слабких, у групі сильних, крім цього, визначають кілька підгруп.

Для врахування усіх цих особливостей учнів необхідно створити відповідні умови, які передбачають передусім індивідуальний підхід до кожного з них. Диференціація навчання можлива лише у контексті особистісно орієнтованого навчання, коли відбувається спільна конструктивна діяльність учня і вчителя, коли враховується вибір учня щодо змісту, виду і форм навчального матеріалу, за наявності бажання учня бути компетентним у ситуаціях, які можуть виникнути у подальшому житті, уже незалежно від виконання шкільних завдань. Отже,

індивідуальний підхід до кожного учня може бути здійснений в умовах реалізації внутрішньої диференціації, за якої:

- діти об'єднуються в групи залежно від навчальних успіхів;
- стимулюється самостійна робота учнів;
- учитель має можливість працювати з кожною групою окремо;
- є умови для активізації пізнавальної діяльності школярів.

Для того щоб організувати роботу учнів на уроці, використовують: фронтальну диференціацію – клас виконує загальне завдання, а вчитель диференційовано навчає різнорівневі групи; групову диференціацію – клас поділений на групи, кожна група виконує частину загального завдання; внутрішньогрупову диференціацію – у кожній групі учнів поділяють за індивідуально-психологічними особливостями або за рівнем підготовки; персональну диференціацію – учні виконують індивідуальні завдання за допомогою вчителя або без його допомоги [9, с. 49].

Фронтальна форма передбачає виконання роботи всіма учнями в одному темпі, у цих умовах здійснюється одночасний контакт учителя з усім класом. У групі школярі можуть виконувати одне чи різні завдання або частини завдання у тісній взаємодії один з одним. Різновидом групової роботи є парна форма організації навчальної діяльності (однорівневі, різнорівневі пари). Індивідуальна форма передбачає роботу учня без контакту з іншими школярами.

Ефективними виявляються такі поєднання форм організації навчальної діяльності, коли наступна компенсує недоліки попередньої. Оптимальні варіанти поєднання добирають так, щоб вони сприяли інтенсивному учінню; вибір форм залежить від специфіки програмового матеріалу, його обсягу, ступеня складності, обізнаності з ним учнів.

Слабкі учні краще засвоюють навчальний матеріал у фронтальній і парній формах, ніж у груповій та індивідуальній. Під час роботи фронтально та у парі з сильнішим партнером вони разом розбирають навчальні завдання, збагачуються інформацією, що підвищує результативність їхньої праці.

Учні із середнім рівнем знань і здібностей однаково оволодівають знаннями і у групі, і у фронтальній формі, адже саме на них орієнтується вчитель під час застосування тієї чи іншої форми організації навчальної діяльності. Позитивний ефект створює для них поєднання фронтальної і групової форм. Сильні школярі досягають позитивних результатів за умов поєднання різних форм організації навчальної діяльності з індивідуальною.

Крім організаційних форм диференціації навчання, навчальну діяльність у класі диференціюють за ступенями складності, самостійності, за обсягом. Диференціація за ступенем складності передбачає застосування завдань, які: потребують узагальнення та висновків різної глибини; розра-

ховані на різні рівні навчальної діяльності дітей; спрямовані на виконання роботи репродуктивного і творчого характеру. Диференціація за ступенем самостійності передбачає використання завдань однакової складності, але з наданням різної міри допомоги кожній групі учнів.

Для виконання завдання найсильнішій групі ставиться лише мета, а способи її досягнення діти знаходять самостійно. Учням другої групи пропонується незначна допомога – конкретизація завдання, вказівка на прийом розв'язання, зразок, навідні запитання, схема, малюнок тощо. Для вирішення завдання учням третьої групи надається повніша інформація. Залежно від сформованості в них навичок виконання пізнавальних завдань, інформація відповідно дозується.

Диференціація за обсягом передбачає завдання однакового змісту, але диференціюється його обсяг або час виконання.

Однією з необхідних умов ефективного застосування диференційованих завдань є забезпечення їх дидактичної підготовки в межах державних стандартів з урахуванням варіативності способів засвоєння дидактичних знань та вмінь. Вирішення диференційованих завдань означає не так зниження загальних вимог для «слабких» і підвищення їх для «сильних» учнів, як вільний вибір ними варіанта та рівня засвоєння, допомогу «слабким» і створення умов для глибокого і міцного засвоєння «сильнішими».

Робота з учнями за різнорівневими завданнями потребує особливого педагогічного такту вчителя. В учнів не повинен виникати комплекс неповноцінності під час роботи на нижчих рівнях засвоєння. Вони мають постійно відчувати доброзичливе ставлення і піклування вчителя про них. Водночас учні повинні бути впевненими, що педагог всіляко сприяє їхньому прагненню працювати над завданнями вищого рівня.

Методологічною основою сучасного диференційованого навчання у школі визнається забезпечення максимально сприятливих умов для реалізації можливостей кожного школяра: у початковій школі – за рахунок внутрішньої (рівневої) диференціації, в основній – за рахунок внутрішньої диференціації та створення класів з поглибленим вивченням окремих предметів, у старшій – шляхом профільного навчання [5, с. 210].

Освіта, яка зорієнтована на розвиток особистості та враховує її потреби, інтереси й особистісні риси, потребує гуманізації діяльності вчителя. Це ключовий момент нового педагогічного мислення, що передбачає зміни стосунків у системі «вчитель – учень». Учитель має усвідомлювати свою діяльність як глибоко людську, мотивовану щирим інтересом до особистості дитини, уважним ставленням до неї, спрямовану на створення умов для успішного навчання школярів. Такий підхід знижує рівень тривожності дітей, істотно зменшує бар'єри непорозуміння, а отже, підвищує рівень освіти школярів.

Література

1. *Бабанский Ю.К.* Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект / Ю.К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 254 с.
2. *Бугайов О.І.* Диференціація навчання в сучасній середній школі / О.І. Бугайов. – К. : Рад. шк., 1991. – №8. – С. 7–16.
3. *Выготский Л.С.* Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1956. – 504 с.
4. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. *Енциклопедія освіти* / Академія пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. *Калмыкова З.И.* Психологические принципы развивающего обучения / З.И. Калмыкова. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
7. *Осмоловская И.М.* Дифференциация процесса обучения в современной школе: учеб. пособие / И.М. Осмоловская. – М. : Из-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. – 176 с.
8. *Педагогічний словник* / за ред. дійсн. члена АПН України М.Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – 514 с.
9. *Перевозный А.В.* Дифференциация школьного образования: сущностные характеристики и структура / А.В. Перевозный // Школьные технологии. – 2007. – №2. – С. 49.
10. *Селевко Г.К.* Современные образовательные технологии: учеб. пособие / Г.К. Селевко. – М. : Народ. образование, 1998. – 256 с.
11. *Сікорський П.І.* Теорія і методика диференційованого навчання / П.І. Сікорський. – Л. : Сполом, 2000. – 422 с.
12. *Унт И.Э.* Индивидуализация и дифференциация обучения / И.Э. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
13. *Кремень В.Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К. : Пед. думка, 2009. – 520 с.

14. *Швец М.А.* Кадрова політика в процесі реалізації адміністративної реформи в регіоні / М.А. Швец // Нива знань. – Д. : Промінь, 2001. – С. 10.

Анотації

Галина ВАСЬКІВСЬКА, Василь КИЗЕНКО
Теоретико-методичні засади диференціації навчання в сучасній школі

У статті висвітлено теоретико-методичні засади диференціації навчання в сучасній школі, науково обґрунтовано поняття «диференціація навчання», «диференційований підхід». Розглядаються основні форми диференційованого навчання і даються практичні рекомендації щодо їх реалізації.

Ключові слова: диференціація навчання, особистісно орієнтоване навчання, зовнішня і внутрішня диференціація, рівнева і профільна диференціація, індивідуальний підхід.

Галина ВАСЬКОВСКАЯ, Василий КИЗЕНКО
Теоретико-методические основы дифференциации обучения в современной школе

В статье освещены теоретико-методические основы дифференциации обучения в современной школе, научно обоснованы понятия «дифференциация обучения», «дифференцированный подход». Рассматриваются основные формы дифференцированного обучения и даются практические рекомендации по их реализации.

Ключевые слова: дифференциация обучения, личностно ориентированное обучение, внешняя и внутренняя дифференциация, уровневая и профильная дифференциация, индивидуальный подход.

ФОТОРЕПОРТАЖ

Академіку НАПН України Олександрі Савченко присвоєно звання «Почесний професор НПУ імені М.П. Драгоманова». Вітальне слово має ректор НПУ імені М.П. Драгоманова Віктор Андрущенко. Фото Елеонори Золотарьової

Galyna VASKIVSKA, Vasyly KYZENKO

The theoretically methodological bases of differentiation of the teaching at modern school

In the article are lighted up theoretically methodological bases of differentiation of the teaching at modern school, the concepts of «differentiation of the teaching» and «the differentiated approach» are scientifically founded. The basic forms of the differentiated teaching are considered and the practical recommendations on their realization are given.

Keywords: the differentiation of the teaching, the personality oriented teaching, the external and internal differentiation, the level and profile differentiation, personal approach.